

פרשת בלק – לתת לאדם לבחור

מדרג בהוראה האלוקית לבלעם

1. במדבר (פרשת בלק) פרק כב

(יב) ויאמר אלקים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא: ... (כ) ויבא אלקים אל בלעם לילה ויאמר לו **אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואף את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה**: ... (לה) ויאמר מלאך ה' אל בלעם **לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אתו תדבר וילך בלעם עם שרי בלק**:

האינטרס האלוקי – לא לשלול את הבחירה מהאדם

2. במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק ט - יב

(ט) ויבא אלקים אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך: (י) ויאמר בלעם אל האלקים בלק בן צפר מלך מואב שלח אלי: ... (יב) ויאמר אלקים אל בלעם **לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא**: רש"י

לא תלך עמהם - אמר לו אם כן אקללם במקומי. אמר לו לא תאור את העם. אמר לו אם כן אברכם. אמר לו אינם צריכין לברכתך, כי ברוך הוא. משל אומרים לצרעה לא מדובשיך ולא מעוקציך:

3. במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק טו - כ

(טו) ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה: (טז) ויבאו אל בלעם ויאמרו לו כה אמר בלק בן צפור אל נא תמנע מהלך אלי: ... (יט) ועתה שבו נא בזה גם אתם הלילה ואדעה מה יסוף ה' דבר עמי: (כ) ויבא אלקים אל בלעם לילה ויאמר לו **אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואף את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה**:

שתי גישות בראשונים להבנת ההיתר ללכת

4. רמב"ן במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק כ

והנכון בעיני בענין הזה, כי מתחלה מנעו השם שלא יקלל את העם כי ברוך הוא, ולמה ילך עמהם אחרי שלא יקללם והם לא יחפצו בו לדבר אחר, על כן אמר לא תלך עמהם שלא תאור את העם כי ברוך הוא, ובידוע כי בלעם הודיעם את דברי האלקים. ובלק שלח אליו פעם שנית כי לא האמין, והוסיף לו כבוד בשרים רבים ונכבדים מן הראשונים ונדר להרבות שכרו וכבודו. ובלעם ענה אותם, שאין הדבר תלוי בממון ולא ברצונו, רק הכל ביד השם וישאל ממנו עוד מה יצוה אותנו, ועשה זה כהוגן, כי מה ידע הוא בדעת עליון ועצת ה' לעולם טובה והוא יורה חטאים בדרך, ויודיענו מה יענה מלאכי גוי או יגיד לו מה יקרה להם בעתיד. והנה השם אמר לו, **כבר הודעתך כי העם ברוך הוא ולא תוכל לקללם, ועתה חזרו לפניך, ואם לקרוא לך בלבד באו כלומר שיתרצו בלכתך עמהם על מנת שלא תקלל את העם כאשר הודעתך מתחלה קום לך אתם**, ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה, שאפילו אם אצוה אותך לברך שתברכם (לא) [ולא] תירא מבלק,

5. אבן עזרא במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק יט

ולפי דעתי אין צורך, רק טעמו כטעם שלח לך אנשים, כי השם אמר לישראל עלה רש, והם לא האמינו, רק אמרו נשלחה אנשים לפנינו. אז שאל משה את השם, ואמר לו שלח לך אנשים. ואחר שאמר השם לבלעם: לא תאור את העם, מה צורך היה לו לומר: ואדעה מה יוסף ד' דבר? רק חשב בלבו מחשבה רעה, והשם אמר לו לך עם האנשים, רק השמר לך שלא תדבר רק מה שאומר לך. והעד על פירושי: ויחר אף אלקים כי הולך הוא:

6. רמב"ן במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק כ

ומה שאמר ר"א, איננו נכון שינחם האלקים וישיב דברו אחר בעבור עקשות השואל, וענין שלח לך אנשים לא כן היה ....

7. במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק כב

(כב) ויחר אף אלקים כי הולך הוא ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו והוא רכב על אֶתְנוּ וּשְׂנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ:

8. דעת זקנים מבעלי התוספות במדבר פרק כב פסוק כב

ואף על פי שנתן לו רשות מ"מ מחשבת בלעם הרשע נכרת מתוך מעשיו שאם לא היה דעתו לקלל לא היה לו לילך אלא ודאי כך היתה סברא שלו מאחר שאמר לו הקדוש ברוך הוא מתחלה לא תלך ואח"כ אמר לו לך א"כ חזר בו ובדעתו לקללם לפיכך חרה אפו של

הקדוש ברוך הוא שהרי היה לו לעלות בדעתו שאין הקדוש ברוך הוא חוזר מדבריו וכשאמר לו קום לך אתם לא התיירו לקללם אלא לפי שראה שהוא חומד ממון אמר לו לך אתם והוא הלך על דעת לקלל לכך שלח לו מלאך לשטן לו להודיע שהוא יודע מחשבותיו:

9. חזקוני במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק כב

(כב) ויחר אף ה' כי הולך הוא שהרי לא נתן לו רשות בפנים מאירות כדכתיב אם לקרא לך וגו' והיה לו להבין מפעם ראשונה שלא היה בדעתו של הקדוש ברוך הוא שילך הוא, ודוגמא זו מצינו במרגלים שלח לך אנשים וגלוי וידוע לפניו שלא היה בדעתו של הקדוש ברוך הוא שישתלחו...

10. במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק לד - לה

(לד) ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי פי לא ידעתי פי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה לי: (לה) ויאמר מלאך ה' אל בלעם **לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אתו תדבר וילך בלעם עם שרי בלק**: רש"י

(לה) לך עם האנשים - בדרך שאדם רוצה לילך בה, מוליכין אותו.

11. מזרחי (רא"ם) במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק לה

דאם לא כן כשאמר בלעם (פסוק לד): "ועתה אם רע בעיניך אשובה לי" היה לו לומר: שוב, אחר שהליכתו קשה לפני המקום, כדכתיב (פסוק כב): "ויחר אף אלקים כי הולך הוא", **אלא מפני שדרך הזאת היתה חביבה לו והיה רוצה בה**, אף על פי שהיה קשה לפני המקום, אמר לו שילך

מעלת האדם על כל הבריאה שהוא בעל בחירה

12. בראשית (פרשת בראשית) פרק א פסוק כו

(כו) ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו ויִרְדּוּ בְדֶגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ:

13. ספורנו בראשית (פרשת בראשית) פרק א פסוק כו

כדמותנו. בענין המעשיות שידמה בהם קצת לפמליא של מעלה, בצד מה שהם פועלים בידיעה ובהכרה. **אמנם פעולתם היא בלתי בחיירית, ובזה לא ידמה להם האדם, ובקצת ידמה האדם לא-ל יתברך, הפועל בבחירה. אמנם בחירת הא-ל יתברך היא לעולם לטוב, ולא כן הבחירה האנושית.** ועם זה, הנה האלקית על אופן נכבד מאד יותר מן הבחירה האנושית. ולכן אמר "כדמותנו" כמו דמותנו לא "כדמותנו" באמת:

14. משך חכמה בראשית (פרשת בראשית) פרק א פסוק כו

הצלם האלקי הוא הבחירה החופשית בלי טבע מכריח, רק מרצון ושכל הפשי.

15. רמב"ם הלכות תשובה פרק ה הלכה א

רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו, הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו.

16. אילת השחר במדבר (פרשת שלח) פרק יד פסוק מא - מב

(מא) למה זה אתם עברים את פי ה' והוא לא תצלת. צ"ב למה הוסיף והיא לא תצלת וכי אם יצליחו מותר להם לעבור על פי ה', והנה החזו"א צ"ל אמר גנב לא מתפרנס בלי גניבות, מחלל שבת לא מתפרנס בלי חילולי שבת רח"ל (וכך אומרים הרבה מחללי שבת עיקר פרנסתנו בשבת), **והמציאות הזאת נגרמת ע"י שהם מציבים לעצמם מצב כזה ומשו"ה נוהגים אתם כך משמים, דמי שגנב או מחלל שבת מזה תהי' פרנסתו, כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו והבא ליטמא פותחין לו**, אבל הדבר תלוי בהם דכשיפסיקו לגנוב או לחלל שבת הם יתפרנסו בלי זה כמו כל שומרי תורה ומצוות ... ויתכן שזה מה שמשה אמר להם שלא יחשבו שאם יעברו ויעלו הם יצליחו, אלא והיא לא תצלת:

עיקר הבריאה כולה הוא שרצה הבורא, יתברך, לברוא האדם, שיהיה מתדבק בו, יתברך, ונהנה בטובה האמיתית - וזה על ידי שיהיו לפניו שני דרכים: דרך הטוב ודרך הרע, ויהיה לו כח לבחור באיזה מהם שירצה, וכשיבחר בדעתו ובחפצו בטוב וימאס ברע, אז תינתן לו הטובה האמיתית הנצחית. ואמנם כל שאר הנבראים לא נבראו אלא שראתה החכמה העליונה צורך בהם לשיימצא עולם שלם, יימצא בו האדם בבחינה זו שאמרנו, ויוכל לעבוד אותו, יתברך, להשיג על ידי זה הטובה האמיתית.

18. בראשית (פרשת חיי שרה) פרק כד פסוק נז

וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לְנֶעֱר וְנִשְׁאַלָה אֶת פִּיהָ:
רש"י

(נז) ונשאלה את פיה - מכאן שאין משיאין את האשה אלא מדעתה:

19. שפתי חכמים בראשית פרק כד פסוק נז אות ג

דקשה והא לעיל (פ' נ) אמר לא נוכל דבר אליך רע או טוב... וניכר שמה' יצא הדבר:

הבחירה קובעת ולא המעשה

20. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף נד עמוד א

מתקיף לה רבי זירא: אונס רחמנא פטריה, דכתיב: ולנערה לא תעשה דבר.

21. ילקוט שמעוני תהלים רמז תשפד

אבל חשב לעשות מצוה נאנס, ולא עשאה הקדוש ברוך הוא מכתוב עליו שעשאה, מנין אתה למד מן דוד שהיה מצטער לבנות בהמ"ק, ...אמר לו הקדוש ברוך הוא הואיל וחשבת לבנותי, לשמך אני כותבו, שנאמר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד.

להבחין בין צמצום מרחב הבחירה לשלילת הבחירה

22. במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק כג - כו

(כג) וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת מְלֶאךָ ה' נֹצֵב בְּדַרְךְ וְחָרְבוּ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט אֵתוֹן מִן הַדָּרָךְ וַתֵּלֶךְ בְּשִׂדְהָ יַיִךְ בְּלַעַם אֶת הָאֵתוֹן לְהַטֵּתָה הַדָּרָךְ: (כד) וַיַּעֲמֵד מְלֶאךָ ה' בְּמִשְׁעוֹל הַכֹּרְמִים גִּדְרֵי מִזְּהָ וַיְגַדֵּר מִזְּהָ: (כה) וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת מְלֶאךָ ה' וַתִּלְחֹץ אֶל הַקִּיר וַתִּלְחֹץ אֶת רֶגְלֵי בְּלַעַם אֶל הַקִּיר וַיִּסֹּף לְהַכְתֶּהּ: (כו) וַיִּסֹּף מְלֶאךָ ה' עֲבוּר וַיַּעֲמֵד בְּמִקּוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין דָּרָךְ לְנִטוֹת יְמִין וּשְׂמֹאל:

23. כלי יקר במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק כג

(כג) ותט האתון מן הדרך וגו'. בתנחומא (בלק ח) אמרו סימני אבות הראה לו וכו'. כי ותלך בשדה מקום רחב לומר שאם ירצה לקבל זרע אברהם ימצא לקלל בני קטורה וישמעאל. ואם ירצה לקלל זרע יצחק, ימצא צד אחד לקלל כי יכול להטות אל עשו אך מצד יעקב שהיתה מטתו שלימה עמד במקום צר כי מצידו אין דרך לנטות ימין ושמאל

24. במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק לה

(לה) וַיֹּאמֶר מְלֶאךָ ה' אֶל בְּלַעַם לֶךְ עִם הָאֲנָשִׁים וְאָפֵס אֶת הַדָּרָךְ אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אַתּוֹ וְתַדְבֵּר וַיֵּלֶךְ בְּלַעַם עִם שְׂרֵי בְּלַק:
רש"י

ואפס - על כרחך את הדבר אשר אדבר וגו':

25. במדבר (פרשת בלק) פרק כב פסוק לח

(לח) וַיֹּאמֶר בְּלַעַם אֶל בְּלַק הִנֵּה בָאתִי אֵלֶיךָ עִתָּה הִיכַל אוֹכַל דָּבָר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יִשִּׁים אֱלֹקִים בְּפִי אַתּוֹ אֲדַבֵּר:
ספורנו

עתה היכול אוכל דבר מאומה. כלום אני יכול לדבר כמנהג כל מדבר רצוני: הדבר אשר ישים אלקים בפי אותו אדבר. ...ובאופן זה לא אהיה אני המדבר:

26. במדבר (פרשת בלק) פרק כד פסוק יד

וְעַתָּה הִנְי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכֹה אִיעֲצֶךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמִּי בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים:
רש"י

לכה איעצך - מה לך לעשות. ומה היא העצה, אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כו', כדאיתא בחלק (סנהדרין קו א) תדע שבלעם

השיא עצה זו להכשילם בזמה, שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל דבר בלעם

לכבד בחירה אינו אומר להזדהות ...

27. תלמוד בבלי מסכת יומא דף לח עמוד ב

בא לטמא - פותחין לו, בא לטהר - מסייעין אותו. תנא דבי רבי ישמעאל: משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון, בא למדוד נפט, אומר לו: מדוד אתה לעצמך. בא למדוד אפרסמון, אומר לו: המתן לי עד שאמדוד עמך, כדי שנתבסם אני ואתה.

קביעת כללים אינה שלילת הבחירה

28. דברים (פרשת נצבים) פרק ל פסוק טו - יט

(טו) רְאֵה נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמְּוֹת וְאֶת הַרְעָה: ... (יט) הַעֲדֵתִי בְכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמְּוֹת נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַבֹּרָה וְהַקְּלָלָה וּבְחַרְתָּ בְחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אִתָּה וְזָרְעֶךָ:
רש"י

ובחרת בחיים - אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים, כאדם האומר לחבירו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך, ועל זה נאמר (תהלים טז, ה) ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי, הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך:

מקומות בהם לא מתאפשרת בחירה

29. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם.

30. תוספות מסכת שבת דף פח עמוד א

כפה עליהן הר כגיגית - ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמה יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאתה נשמתן

31. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי? - מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתורה ובוהו.

32. אור ישראל שערי אור אות ג (ר' יצחק בלזר)

ולפי מושכל ראשון יפלא מאוד. כי הנה גדר הבחירה הוא. את אשר יבחר האדם אחד מן הדברים. על ידי הסתכלות והתבוננות. כמו מי שמונח לפניו מנות. ובודק אותם ומבחין ומתבונן בהם. ובוחר את הטוב והיפה. כל נתח טוב ושמן. ולזה דבר הבחירה נופל רק בין הדברים הדומים כמעט באיכותם. אשר יש ענין להתבונן ולהבחין בהם. למען לבחור את הטוב והיפה. אבל מי שנוטל מה שיעלה בידו. או בדברים שאין צריך שום הבחנה כלל. כמו בין זהב לאבנים. או בין כוס יין הרקח. לבין סף רעל. אין זה תחת סוג בחירה כלל. וע"כ יפלא מאי ענין בחירה בין חיים למות. גם מה צ"ל ובחרת בחיים. מי גבר יהיה בידו החיים והמות. ולא יבחר בחיים.... אולם הכתוב יגלה לנו. הסוד הכמוס הזה מפלאי הבריאה בדרכי היראה. א'. כי האדם מטבעו יהיה מושלל מיראת ד' ית"ש. ב'. כי בכ"ז יש בכח האדם לשוב לו יראתו ית"ש. על ידי חפצו ורצונו להיות עמל לבקש אותה. אף כי שניהם המה נגד דרכי השכל כנ"ל. כי הנה אחרי אשר בעקב דרך התורה והמצוה כרוך החיים. ובעקב דרך בית עון כרוך המות. בל יחשב האדם כי בטח יהיה כן בטבעו לאהוב את החיים ולרדוף אחריו. ולירא מפני המות ולברוח ממנו. ע"כ וידיע לנו הכתוב. כי לא כן הוא. כי הבורא ית"ש בחכמתו מנע מטבע האדם. מורא ופחד ענשו. וכן מורא מכל הדברים. אשר תוכל להיות סיבה להכריחו על עבודתו ית"ש. כמו מורא המות וכדומה. ובכן החיים והמות. המה שוים. בטבע האדם. ואם ישארו רוח תאותו ללכת למראה עיניו. ילך גם בדרך המות. ויזניח את טוב החיים

סיכום:

צלם אלוקים של האדם הוא היכולת לבחור. שלילת הבחירה מאדם לוקחת ממנו את צלם אלוקים שבו ואת נקודת חיותו. מתוך התבוננות על התנהלות הקב"ה עם בלעם אנו למדים עד כמה חובתו של האדם להמנע משלילת הבחירה של האדם. אי שלילת הבחירה אין משמעותה הפקרות, לאדם מותר לצמצם את מרחב הבחירה אך עליו להזהר משלילת הבחירה. לכבד בחירה של אדם אין המשמעות להזדהות איתו אלא לאפשר לו את הבחירה.